

Belle van Zuylen

De tijd van de Patriotten heeft veel interessante personen opgeleverd.

Een aantal hiervan komt aan de orde in de stofomschrijving

'Nederland 1780 - 1830'.

Belle van Zuylen is daar niet bij. Logisch, aldus de auteur van dit artikel,

zij koos voor 'een leven op afstand'.

22

"Alles is mode," schreef Belle van Zuylen (1740-1805) eens, "*mensen en reputaties zijn de speelbal van de mode, net als kleding en kapsels.*"

Hoewel we de pruike tijd inmiddels ver achter ons hebben gelaten is Belle van Zuylen zelf meer dan ooit tevoren in de mode. Sinds al haar overgeleverde geschriften openbaar en vrij toegankelijk zijn geworden door de publikatie van de *Oeuvres Complètes* (Van Oorschot 1979-1984), hebben biografen, letterkundigen, schrijvers, literatuurwetenschappers, filosofen, feministen en zelfs een filmmaker zich in grote getale over haar leven en werk gebogen. Alleen al in 1993 verschenen er drie biografieën (waarvan er twee aanspraak mogen maken op het predikaat standaardbiografie) en een dissertatie over haar, in veel Nederlandse bioscopen draaide de film *Belle van Zuylen*, het toneelstuk *Belle of geen talent voor ondergeschiktheid* van Toneelgroep De Kern werd een hit en er werd een CD uitgebracht met haar composities. Er bestaat een Belle van Zuylen Instituut (UvA), een Belle van Zuylen

leerstool (UU); Slot Zuylen beschikt over een Belle van Zuylen roos en verkoopt Belle van Zuylen t-shirts en de herinnering aan de aanleg van de riolering voor de woonboten in de Vecht wordt levend gehouden door een Belle van Zuylen plaque.

Belle van Zuylen is in Nederland zeer zeker doorgedrongen in het collectieve geheugen. Zelfs door RTL4, vertegenwoordiger van de populaire cultuur bij uitstek, werd nog niet zo lang geleden bijna een gehele aflevering van 'De week van...' (in dit geval de week van Marjan Berk) aan haar gewijd. En een van de ambtenaren van de burgerlijke stand die op Slot Zuylen de huwelijken voltrekt, waarschuwt de bruidegom die voor hem staat voor vrouwen als Belle, want "*aan zo'n vrijgevochten dame heb je je handen meer dan vol.*"

Het is wel duidelijk dat er in 'De week van...' en tijdens huwelijksplechtigheden niet wordt gerefereerd aan Belle van Zuylen als schrijfster, maar als vrouw - en wel een bepaald type vrouw. Getalenteerd, scherpzinnig, vrijmoedig en onafhankelijk als zij was, lijkt zij langzamerhand een rolmodel te worden voor een steeds groter wordende groep vrouwen. Zowel 'dames van stand' als Verenigde Plattelands- en Huisvrouwen slaan verrukte kreetjes als

hen tijdens een rondleiding op Slot Zuylen het verhaal van Belle wordt verteld. Belle van Zuylen is in Nederland niet alleen als schrijfster doorgebroken, maar eerst en vooral als "*vrouw van alle landen*", zoals zij naar eigen zeggen had willen zijn, en, kan daar bijna tweehonderd jaar na haar dood aan worden toegevoegd, als vrouw van alle tijden.

Zij was, zoals Pierre Dubois het noemde "*Frans van stijl, Nederlands van karakter en universeel van geest*".

Belle en het eindexamen

Bij alle belangstelling voor Van Zuylen in haar hoedanigheden als schrijfster, filosoof en rolmodel is het gebrek aan belangstelling onder historici opmerkelijk. Het is in dit opzicht typerend dat Belle van Zuylen in het examenonderdeel *Eenheid in tweevoud* voor havo en vwo niet in de stofomschrijving is opgenomen, maar slechts als surplus behandeld wordt. Opmerkelijk is het, nogmaals, maar niet geheel onbegrijpelijk.

In het genoemde examenonderwerp wordt de Republiek in de periode 1780-1830 behandeld. Op dat moment had Van Zuylen, die in 1771 in het huwelijk was getreden met Charles-Emmanuel de Charrière, zich al lang en breed in het Zwitserse dorp

Colombier gevestigd. Dit gegeven alleen al maakte het haar onmogelijk om in deze periode een actieve, laat staan een bepalende rol in de vaderlandse geschiedenis op zich te nemen. Bovendien blijkt uit haar vele overgeleverde brieven, dat zij een dergelijke rol nooit voor zichzelf heeft willen opeisen.

Het is de moeite waard op iets dieper op dit gegeven in te gaan, omdat het ingrijpende gevolgen heeft gehad voor Van Zuylen's plaats in de geschiedschrijving.

De eerste Nederlandse biografie over Van Zuylen droeg de titel *Leven op afstand* (Simone Dubois, 1969). Zowel haar wezen als haar houding ten aanzien van de tijd en de omstandigheden waarin zij leefde, kunnen niet kernachtiger omschreven worden.

Sceptisch als zij van nature was, koesterde Van Zuylen een groot wantrouwen ten aanzien van de motieven die aan het menselijk handelen (en zeer specifiek aan politiek handelen) ten grondslag lagen, zoals blijkt uit het volgende citaat uit een brief van 20 april 1794:

"Overgeleverd aan mezelf blijf ik bij de mening die ik er al een tijdje op nahoud, dat alles wat over politieke moraal wordt geschreven, volstrekt nutteloos is. De leiders zijn er alleen maar op bedacht de macht te behouden waarvan hun leven afhangt. Hun klanten zijn er alleen op uit hen te vleien; hun tegenstanders hen ten val te brengen."

Macht corrumpeerde volgens Van Zuylen echter niet alleen de politiek, maar ook veel menselijke verhoudingen. Het is niet toevallig dat zij James Boswell op zijn 'huwelijksaanzoek onder voorwaarden' antwoordde dat zij *"geen talent voor ondergeschiktheid"* had.* Haar hele leven heeft Van Zuylen zich verzet tegen macht, zowel politieke macht, als de macht die mannen over vrouwen dachten te kunnen uitoefenen en de macht van de heersende moraal. Uit eigen ervaring wist zij maar al te goed dat de prijs voor de macht van de een, de individuele vrijheid van een ander was.

Van Zuylen's streven naar vrijheid voerde zo ver dat zij zich op de valreep (zij was met haar dertig jaar op dat moment al een oude, om niet te zeggen overbejaarde, vrijster) in een passieloos huwelijk met Charrière stortte, alleen omdat hij haar de

vrijheid beloofde die zij zo nodig had om zichzelf te kunnen zijn.

Dát was haar 'leven op afstand': geleid door een authentiek verlangen om vrij te zijn, kon en wilde Belle van Zuylen zich aan niets of niemand werkelijk binden.

Belle: een buitenstaander

Het is dus ook niet verwonderlijk dat Van Zuylen zich er niet toe kon zetten in politieke conflicten de zijde van een der partijen te kiezen. Hoewel zij sympathiseerde met de idealen van de Verlichting en dus (in tegenstelling tot wat men op grond van haar adellijke afkomst zou mogen verwachten) de zijde van de patriotten koos, heeft zij haar naam niet aan hun strijd verbonden. De genuanceerde politieke pamfletten die zij schreef aan de vooravond van, en tijdens de Franse Revolutie verschenen anoniem.

Van Zuylen heeft haar houding met betrekking tot haar omgeving in een brief uit 1800, gericht aan haar vriend Chambrier d'Oleyres, als volgt aforistisch omschreven:

"Het bevalt me uitstekend achter geen enkel vaandel aan te gaan en als een vrij mens in het land der letteren te lopen. Ik verkies in dit opzicht de struikrovers boven de geregelde troepen."

Dit citaat is prachtig, omdat Van Zuylen in slechts twee zinnen niet alleen haar onwil om zich aan te sluiten bij een politieke stroming benoemt, maar daar tegelijk een alternatief voor formuleert door de literatuur boven de politiek te stellen. In haar literaire activiteiten kan zij zich betrokken tonen bij de maatschappelijke werkelijkheid, zonder haar vrijheid van denken kwijt te raken.

Van Zuylen is in haar zelfgekozen positie als 'struikrover' zeker, zoals in *Eenheid in tweevoud* gesuggereerd wordt, een buitenbeentje, maar ook, en dit lijkt mij belangrijker: een buitenstaander. Van Zuylen's plaats in haar tijd kan beter omschreven worden als *naast* de werkelijkheid, dan *in* de werkelijkheid. Dienovereenkomstig heeft zij (vooralsnog) geen plaats gekregen *in* de geschiedenis, maar *naast* de geschiedenis. Tenminste... voor zover we het hebben over politieke en sociaal-economische geschiedenis, die concrete veranderingen in de werkelijkheid beschrijft aan de hand van *daden* van mensen.

Literatuur

Biografieën:

Pierre en Simone Dubois, *Zonder vaandel. Belle van Zuylen: een biografie* (Amsterdam 1993)
Cecil Courtney, *Isabelle de Charrière (Belle de Zuylen). A Biography* (Oxford 1993).

Joke Hermsen, *Nomadisch narcisme. Sekse, liefde en kunst in het werk van Lou Andreas-Salomé, Belle van Zuylen en Ingeborg Bachmann* (Kampen 1993).

Geschriften:

De politieke pamfletten van Belle van Zuylen zijn, samen met andere geschriften die betrekking hebben op de Franse Revolutie, gebundeld, vertaald en ingeleid verschenen in Greetje van den Bergh (ed.), *Alles is mode. Belle van Zuylen over de Franse Revolutie* (Amsterdam 1989).

De aforismen zijn uitgegeven door Pierre en Simone Dubois in *Liever struikrovers dan geregelde troepen. Een portret in citaten* (Amsterdam 1996). Het zakenregister met trefwoorden uit de citaten maakt het boekje tot een zeer handzame inleiding op het werk en wezen van Belle van Zuylen.

In de ideeën- en intellectuele geschiedenis, die zich in de eerste plaats bezig houdt met de *gedachten* van mensen, kan men Van Zuylen haar plaats moeilijk betwisten.

- * Boswell wilde wel met haar trouwen, maar alleen onder de voorwaarde dat Van Zuylen niets zou schrijven, laat staan publiceren, en niemand zou ontmoeten zonder voorafgaande toestemming van hemzelf, dan wel van een van Belle's mannelijke familieleden.